

אבטחת טיול בשבת

ראשי פרקים

- א. על מי מחללים שבת
- ב. אבטחת טיול בשבת (הצלה, לפני-עיוור, מסייע לדבר עבירה, איבה, חילול-ה')
סיכום

אחת הבעיות החמורות ביחסי דתיים וחילוניים היא, כשחילול שבת של החילוני גורם לדתי לחלל אף הוא את השבת. חיילים דתיים נתקלים לעתים בדרישה לצאת למשימות אבטחה של מטיילים חילוניים, בעיצומו של יום השבת. האם הדבר מותר^א? מחד – אין הכרח לטייל דווקא בשבת, ויתירה מזו, אילו ידעו המטיילים שלא תהיה להם אבטחה – כנראה לא היו יוצאים לטייל. מאידך – כעת הם מטיילים ונתונים במצב של סכנה המחייב שמירה, ואם כך הוא – האם אין חובה לשמור עליהם? אמנם עדיין יש לשאול האם מותר לחלל שבת עבור מי שמסכן עצמו, שהרי גם בחול יש לדון אם דינו כדין פיקוח נפש רגיל. גם שיקול כללי יש כאן: מצד אחד, אם הדתיים לא יאבטחו יעשו זאת חיילים אחרים, ותתעורר תרעומת ('איבה') על מה שהדתיים אינם נושאים בעול עם חבריהם במשימה ביטחונית. מצד שני, אם הדתיים יסכימו לחלל שבת עבור בילוי של חילוניים, חוץ מחומרת העבירה שבחילול-שבת, נמצא שנותנים יד לזלזול בערכה של שבת ויש בזה חילול ה'^ב!

א. ספר זה אינו עוסק בענייני הלכות צבא, עליהם נתחברו ספרים רבים, אבל סוגייה זו היא דוגמא טובה למורכבות היחסים שבין דתיים לחילוניים ומפני כך ראיתי צורך לדון בה. אינני דן בשאלת חברת אבטחה הנדרשת לספק שירות כזה בשבת, שהוא בודאי אסור ע"י יהודים, אבל ע"י גויים יש לדון, לפי מה שכתבתי בפרק 'דיון ומקרים שכיחים' לגבי נתינת אוכל ורכב חברה. שאלה קרובה לזו היא דינו של צוות-חילוץ הנקרא בשבת לחלץ מטיילים חילוניים, ראה תחומין כרך יז עמ' 66 מאמרו של הרב יגאל אריאל.

ב. בשאלה זו דנו רבים. עיין משיב-מלחמה ח"א עמ' קפב, ח"ב עמ' קפג, הצבא כהלכה עמ' קצט ואילך, וספרי הלכות צבא שונים.

א. על מי מחללים שבת

המכניס עצמו לסכנה

המנחת-חינוך (קומץ-המנחה רלז) כתב שאם אדם מאבד עצמו לדעת אין חובה להצילו.¹ לפי סברה זו, כיוון שגם ביום חול אין חובה נמצא שבשבת אסור להצילו, שאין לחלל שבת שלא לצורך. אבל פוסקים רבים חולקים עליו וסוברים שיש להציל גם את מי שמסכן עצמו, ואפילו את מי שמנסה להתאבד.² לכן גם אם המטיילים הכניסו עצמם לסכנה – יש להגן עליהם. אמנם עדיין יש לשאול האם מותר לחלל שבת להצלתם? בספר חכמת-שלמה (על שו"ע או"ח ריש סי' שכט) האריך להוכיח שאין לחלל שבת עבור מי שהכניס עצמו למצב של סכנה. אבל אחרונים רבים חולקים עליו וסוברים שיש להציל תוך חילול שבת גם במקרה כזה.³

מחלל שבת בפרהסיא

עוד יש לדון מצד הדין שאין מחללים שבת כדי להציל יהודי המחלל שבת בפרהסיא, כמו שכבר כתב הפמ"ג (שכח משב"ז סק"ו), והרי כאן מדובר באנשים המחללים שבת בפרהסיא! אמנם כבר כתב המשנ"ב (שכט, סק"ט) שהמחלל שבת להנאתו ('לתיאבון') ולא להכעיס, מחללים שבת כדי להצילו. זו ודאי הגדרת רובם המוחלט של החילוניים כיום. וכבר כתבו כך פוסקים רבים, והוסיפו שלא זו בלבד שאינם מחללים שבת להכעיס אלא שאינם קרויים מזיזים (ראה בפרק 'תינוק שנשבה'), ולכן מצווה להצילם גם בשבת.

ב. אבטחת טיול בשבת

דין הצלה, לפני עיוור ומסייע לדבר עבירה

שכחיילים דתיים מתבקשים לאבטח טיול עוד קודם ליציאתו, פסק הרב גורן (משיב-מלחמה ח"א עמ' קפב) שהדבר תלוי בשאלה האם סירובם יביא לביטול הטיול.⁴ אם אכן כך

ג. זו לשונו: "נראה לכאורה דאם אחד מאבד עצמו לדעת ויכול אחד להצילו אפשר דאינו מוזהר על הלאו". ודוק, לכאורה בלבד ולא למסקנה. כך גם בסוף דבריו "וצריך עיון בעזה"י"ת ועוד חזון למועד". דיון רחב בסוגייה זו נמצא בספר לאור ההלכה של הרב זיון, בפרק 'משפט שיילוק לאור ההלכה'.
ד. עיין 'לאור ההלכה', שם.

ה. אגרות-משה או"ח ח"א סי' קכז, ציץ-אליעזר חלק ח סימן טו פרק ד, חלקת-יעקב ח"א סימן ע"ב ועוד.
ו. בספר הצבא כהלכה (עמ' רג) כתב שאם האבטחה אינה כרוכה בחילול שבת והאירוע לא יתקיים בלי אבטחה, יש לשקול היתר לשמירה אם ידוע שכתוצאה מן הסירוב עלולים עוברי עבירה לעבור עבירות חמורות ולהתרחק חלילה מן התורה. מקורה של סברה זו בדברי הרב אויערבאך בדין נתינת אוכל לאדם שלא יברך, אבל לכאורה קיים הבדל גדול בין הנושאים. שם מדובר במי שיעבור איסור דרבנן של אכילה ללא ברכה, וגם עצם הנתינה אינה מסייעת לעבירה ולקיומה (וכמו שהזכרנו בפרק 'דיון ומקרים שכחיים' בדין זה). ואילו כאן השמירה מסייעת לקיומו של האירוע המתבצע תוך כדי חילול שבת!

הוא, אסור להם להסכים גם אם יעוררו תרעומת, שלא הותר לאדם לחלל שבת כדי שלא יכעסו עליו. עוד כתב שעלינו לדרוש ביטול אירועים כאלה, אך אם האירוע יתקיים בין כה וכה – ועל אחת כמה וכמה אם המטיילים כבר יצאו ללא שמירה – על החיילים לאבטחם¹, כיוון שכעת הם נתונים בסכנה².

לעומתו, מדברי הרב אויערבאך והרב אלישיב נראה שאסרו להסכים לאבטח טיול כזה, גם אם הוא עתיד להתקיים בין כה וכה. אמנם במקרה שהמטיילים כבר יצאו לדרךם ונמצאים במקום בו נשקפת סכנה לחייהם, כגון ליד הגבול, התיר הרב אויערבאך (מובא בספר הצבא כהלכה עמ' קצט ואילך) לצאת להגנתם, כיוון שמסתמא יש שם ילדים שאינם אשמים במצב (מה שאין כן לגבי ההורים)³. במקרה שאין שם ילדים, מתיר הרב אויערבאך לאבטח את הטיול רק כשהמטיילים הותקפו בפועל!

לכאורה קשה, כיוון שנמצאים במקום סכנה והותר להצילם, למה לא נאבטח אותם משום חשש פיקוח נפש? יש לומר שחשש הסכנה רחוק הוא, שהרי בכלל המדינה מוגנת ע"י הצבא, אלא שדורשים תוספת ביטחון בגלל ניסיונות המחבלים לפגוע דווקא בקבוצות גדולות. תוספת זו חשובה, אמנם, ויתכן שיש בה כדי להרתיע, אך מאידך קשה להגדיר מצב כזה אפילו כספק פיקוח נפש, שהרי רוב רובם של הטיולים מסתיימים ללא ניסיון פיגוע ר"ל.

מאידך, האבטחה אינה סיוע לעצם מעשה העבירה אלא מעין גרמא. אולי אפשר להגדיר את האבטחה כהסרת מונע, כיוון שהיא מסירה את האיסור שהיו הרשויות מטילות על ביצוע הטיול. ז. יש להעיר כי טלטול נשק במצב כזה אינו עבירה. יש אף הסוברים שנשק אינו בכלל מוקצה. דיון בשאלת הנשק כמוקצה: משיב מלחמה ח"ב עמ' נג-נה, הצבא כהלכה עמ' קצט-רא (הערה 2), שבת ומועד בצה"ל עמ' רפג ואילך, מלומדי מלחמה עמ' 191-192, תחומין כרך ז עמ' 174 ועוד.

ח. פסיקה זו נסמכת כנראה על הדעות הסוברות שיש להציל גם את מי שמסכן עצמו, ועל הפוסקים הסוברים שאין החילוניים מוגדרים מזידים כיום.

ט. הרב אלישיב פסק (מובא ע"י הרב שרמן בתחומין כרך ג עמ' 28) שמותר לצאת ולאבטח כיוון שיש שם ילדים. בשיחה בע"פ הבהיר לי הרב שרמן שאין לראות בדברי הרב אלישיב נקיטת עמדה בהגדרתם של החילוניים ביחס לסוגיית תינוק שנשבה. כל שאמר הוא שאין צורך לדון בסוגייה זו במקרה דנן, כיוון שיש שם ילדים שודאי אינם אשמים במצב. גם בדעת הרב אויערבאך אפשר לומר כך, שהסיבה לאסור את אבטחת המטיילים אינה הגדרתם כמומרם (וראה מה שהסתפקתי בדעתו בפרק 'תינוק שנשבה'), אלא שע"ז גורמים להמשיך בחילול שבת.

י. עיין ספר המורים בקשת שאלה 85. בספר קשרי-מלחמה ח"ב עמ' 215 ואילך, השיג באריכות על הפסק של הרב אויערבאך מחמת שאלה זו. למרות שהביא השגות של רבנים על דבריו וסגנונו – עמד על דעתו שהערכת המצב של הרב אויערבאך לפיה עם ישראל לא יסע למקומות הבילוי בגלל הפסקת האבטחה אינה נכונה. תמהני מניין לו הוכחה לכך, הרי מעולם לא ניסו זאת. ואם יזהירו שאסור לבלות שם בגלל העדר אבטחה – כמו במקומות אחרים בארץ שהוזהרו, ומאז מקיימים טיולים רק עם אבטחה – סביר שיפסיקו לבוא לשם, או לפחות חלק לא יבואו. ומי שמוכן להסתכן, אין אנו אחראים עבורו וכמו שכתבתי בגוף הפרק. עוד יש לומר שהמקומות עליהם דיבר שקטים במשך כמה עשרות שנים, לכן יתכן שימשיכו לבוא לשם, אלא שאדרבא, היא הנותנת שאין צורך באבטחה נוספת מפני חשש כל כך רחוק.

לפיכך, מחמת החשש הקיים, אם המדובר הוא בילדים שלא חטאו במה שהוריהם הוציאו אותם לטיול בשבת, מותר לחלל עליהם את השבת ולאבטח אותם לדעת הכל. אך אם המבוגרים סיכנו עצמם שלא לצורך בבחירתם החופשית, איך יוכלו להכריח במעשיהם את החייל הדתי לחלל שבת עבורם? הרי כרגע אינם במצב ודאי של פיקוח נפש!

וכבר מצינו שיש רשות לאדם להסתכן אפילו לצורך פרנסתו, כדברי חז"ל על הפסוק "ואליו הוא נושא את נפשו" – "אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות, עלה בכבש נתלה באילן" (דברים כד, טו ורש"י שם). למרות שהמטפס על העץ נמצא בסכנה, לא יעלה על דעתנו לנסות 'להציל' אותו, שהרי על דעת כן עלה לשם. מצבו אינו דומה למי שסיכן עצמו ונמצא עכשיו במצב של סכנה מיידית המובא לעיל (סעיף א), אותו יש להציל. מעין זה גם בנידון דידן. אמנם אם כבר הותקפו – יש להצילם מדין פיקוח נפש ודאי.

אמנם הרב אויערבאך נימק את תשובתו בכך שע"י ששומרים עליהם "גורמים בכך להמשיך בחילול שבת" (הצבא כהלכה, שם), והיה אפשר להבין שזה הנימוק היחיד. אבל נראה שאין הדבר כך, שאם יש כאן פיקוח נפש, מה בכך שגורמים להמשיך בחילול שבת? הרי פיקוח נפש דוחה את השבת! לכן מסתבר שעל בסיס הסברה שהסכנה בנידון זה רחוקה, הוסיף את עניין ההכשלה באיסור שבת. זו כנראה הסיבה שלדעתו גם אם המטיילים כבר יצאו, אין בכך כדי להתיר חילול שבת עבורם.^א

לכאורה אפשר לערער על סברה זו, ש"גורמים בכך להמשיך בחילול שבת", שהרי אנשים אלה יחללו שבת בין כה וכה, ומה לי הכא מה לי התם?^ב אבל יש לומר בדעתו שאין לנו אלא מה שעיינינו רואות, ולא מביאים בחשבון את האפשרות האחרת שאולי היה מחלל שבת בין כה וכה באותו זמן, דמי יימר שלא היה ישן וכדומה? ושמה התכוון לומר שאם מאבטחים טיולים כאלה גורמים להמשך פתיחתם והפעלתם של אותם מקומות בילוי, ויש בכך ביזיון ציבורי לכבוד השבת ולקדושתה.

"משום איבה"

יש לשאול שמא נמצא היתר מחמת שהדבר יגרום ל'איבה', כלומר שבגלל סירובם של הדתיים לשמור על טיול של חילוניים תהיה להם איבה כלפי הדתיים.^ג

המקור לדין איבה הוא דין הצלת גוי ורפואתו ביום חול (ע"ז כו, א). להלכה פסק השולחן-ערוך (יו"ד קנח, א) שאין לרפא גויים אפילו בשכר, אלא אם כן יש בעיה של איבה. הפירוש הפשוט למושג איבה הוא שנאה, יחס לא טוב, ולא דווקא סכנה מיידית כל שהיא. המג"א (סי' של, סק"ה) התיר ליילד גויה בשבת רק אם אין בזה חילול שבת,

יא. עיין גם בספר מלומדי מלחמה עמ' 141 שאסר בפשטות לאבטח טיולים ואירועים כאלה.
 יב. זו כנראה סברת ההיתר של הרב גורן הנ"ל. דיון בסברה זו נמצא בפרקים 'דיון ומקרים שכיחים', 'מצווה הבאה בחילול שבת', 'ביקור אצל רופא והחלפת משמרות' ו'שותפות עם מחלל שבת'.
 יג. עיין ספר הצבא כהלכה שם, הערה 6.

והמשנ"ב (שם סק"ח) יצא חוצץ נגד הרופאים המחללים שבת באיסורי דאורייתא, ואין להם על מה לסמוך.

לעומת זאת, החת"ס (חיו"ד סי' קלח והשמטות לחו"מ סי' קצד) ופוסקים נוספים¹⁷ התירו חילול שבת אפילו במלאכה דאורייתא, משום שבימינו האיבה עלולה להביא לסכנת נפשות ממשית:

דכל הדברים לא נאמרו רק היכא דליכא אלא איבה בעלמא, יכול להתנצל ולומר כנ"ל (כלומר, יסביר לגוי שמותר לחלל שבת רק על יהודים שומרי שבת ולא על גויים שאינם שומרי שבת, ע"פ הגמרא ע"ז שם). אבל היכא דאיכא למיחש לסכנתא, שאנחנו דרים ביניהם ויוסיפו שנהא ותחרות ויאמרו כי דמו של עובד כוכבים קל בעינינו ולא יקבלו תירוץ... ועוד, ברוב המקומות הרופאים הם גויים ויותר בעיניהם דמן של ישראל.

בעקבותיו הלך האג"מ (או"ח ח"ד סי' עט) החושש ממה ש"מצד פרסום הידיעות על ידי העתונים תיכף מה שנעשה בכל העולם איכא המכשול למילף ממקום למקום, וגם הסתה להגדיל השנאה עד לרציחה גדול ע"ז, לכן פשוט שבזמננו יש לדון זה כסכנה ממש ויש להתיר כשנזדמן זה"¹⁸. מעין זה כתב הרב נויבירט (שש"כ ח"א עמ' תקכה הערה מב) בשם הרב אויערבאך. למרות זאת, בגוף הספר (שם סעיף יד) הפנה את הרופא להתייעץ במורה הוראה, כיוון שאין יישומו של היתר זה פשוט כל כך. עיון בדברי הפוסקים הללו מעלה שני צדדים בחשש איבה: סכנה ממשית שמא הגויים יתירו דמם של ישראל, שהם הרוב ואנחנו יושבים ביניהם, וכן חשש שמא מתוך נקמנות לא ירצו הרופאים הגויים לטפל בחולה ישראל.

במנחת-יצחק (ח"א סי' נג וח"ג סי' כ) דן בשאלה אם יש חשש איבה גם בין יהודים, והביא מקורות מהם עולה שלא מצינו בישראל היתר משום איבה אלא רק בקבלת עדות מעם הארץ, או עניינים אחרים שאין בהם עבירה ממש וודאי לא חילול-שבת. זאת מכיוון שלכאורה אין לחשוש לאיבה שתגרום לפיקוח נפש מצד יהודים. אלא שלאידך גיסא כותב המנחת-יצחק כי יש לחשוש שמא אם יימנעו הרופאים הדתיים מלחלל שבת עבור חילוני, יימנעו הרופאים החילוניים מלהציל חיי דתיים. במקרה זה קיים לדעתו היתר

יד. דברי-חיים ח"ב או"ח סי' כה. בציץ-אליעזר (ח"ט סי' יז פ"א) מובא מכתבו של האדמו"ר מקלויזנבורג, שבו הוא מסכים לדינא שמותר לחלל שבת עבור גוי גם באיסור דאורייתא בגלל איבה וגזירות על כלל ישראל, וכותב שזה דין גמור. עוד כתב שתקנת הארצות (המובאת בדברי-חיים הנ"ל) הייתה שלא יקחו שכר עבור הריפוי, "דמלבד דאיכא בזה שכר שבת, כוונתם הייתה שע"ז יהא מלאכה שאינו צריך לגופה". ומוכיח שאם נוטלים ממון יש בזה משום מלאכה שצריך לגופה, "ולפי זה רק באופן שאין מקבלים שכר שרי".

טו. בדבריו שם תמה על המשנ"ב שהאשים את הרופאים בחילול שבת שלא לצורך. לדעתו, במצב ששרר ברוסיה באותו זמן, אם הרופא לא היה מרפא את הגוי – היו הורגים אותו. עוד כתב שפירוש תקנת הארצות המובאת בדברי-חיים היא לפרסם היתר זה לרופאים כשיש חשש סכנה.

משום חשש איבה, שבגיננו מותר לחלל שבת באיסורי דרבנן, אבל באיסורי דאורייתא נשאר בספק^{טז} (המדובר בטיפול שאינו קשור להצלת חיים. במקרה של פיקוח-נפש, לדעת רוב הפוסקים דנים חילוני כתינוק שנשבה, וודאי מותר ואף מצווה להצילו בשבת).

לפי זה, ודאי אין לחשוש לאיבה מצד החילוניים במובן של פיקוח נפש. אלא שלכאורה יש לחשוש שמא סירובם של הדתיים לשמור על אירוע הכרוך בחילול שבת יגרום לכך שיהיו מי שלא ירצו לשמור במקומות יישוב של דתיים. על כך יש להשיב שתי תשובות :

ראשית, בימינו מובן שלכל אחד יש עקרונות משלו ואי-אפשר לכופ אותנו נגד עקרונותיו. גם מי שסבור שפקודת הצבא חשובה יותר, וכועס על מי שלא ישמור, מבין שיש אנשים שאצלם סדר העדיפויות שונה. עוד יש להשיב, שלעולם ימצאו מי שישמרו, והצבא ידאג להציב חיילים אחרים במקום אלה שיסרבו, כפי שנהוג בכל מקרה של סרבנות. גם דברי הרב גורן שהובאו לעיל (סעיף ב), שאין להתיר חילול שבת בגלל שיכעסו עלינו, תומכים במסקנה זו.

חילול ה'

לעיל דנו בצדדי ההיתר והאיסור שבאבטחת אירועים בשבת מצד דין לפני עיוור ודין איבה. אמנם, גם במקרה בו המסקנה היא להתיר – כמו לדעת הרב גורן במקרה שהטיל יתבצע בין כה וכה – יש לדון בצד חילול ה' שבדבר. אם נתיר לחיילים דתיים לאבטח משחק כדורגל הנערך בשבת, מתקבל הרושם כאילו ח"ו "התירו פרושים" לחלל שבת!

הרב וולדינברג אוסר להדריך בשבת נהג חילוני המבקש לדעת כיצד להגיע לכתובת מסוימת, ונימוקו המרכזי הוא משום חילול ה'. כשהחילוני יראה שאנו מסייעים לו להגיע, הרי זה כאילו אמרנו בזאת שערך השבת אינו חשוב לנו ואנו מוכנים לשתף פעולה עם חילולה^{יז}.

אמנם הרב אויערבאך חלק עליו, ולדעתו מותר להדריך את הנהג בתנאי שיאמר לו שאסור לנסוע בשבת ואינו מסייע לו אלא כדי לצמצם את חילול השבת (ראה בפרק 'הדרכת רכב הנוסע בשבת'), אך נראה שבדין זה הכל מודים כי שמירה על מטיילים שיצאו להנאתם בשבת דווקא, היא בגדר הסכמה לחילול שבת ונטילת חלק בו.

טז. עיין תחומין כרך יז עמ' 76 הערה 5 דיון בהגדרת איבה כלפי יהודים, ולא הזכיר שם את דברי המנח"י הנ"ל.

יז. בספר הצבא כהלכה (עמ' דש הערה 35) סייג את דברי הציף-אליעזר למקרה שהסיוע מתבצע סמוך מאוד לעבירה או בשעת העבירה, שאז יש בדבר חילול ה'. תנאי זה מתקיים בנידוננו, שכל משך העבירה השמירה מסייעת לעושיה שימשיכו בה, ואלמלא השמירה כנראה לא היו מטיילים. וגם אם נאמר שהיו מטיילים, סוף סוף כשומרים בזמן הטיל מראים שהעבירה אינה מפריעה לנו כל כך.

הדבר נעשה חמור שבעתיים כששומר המצוות נדרש לחלל בעצמו את השבת, לצורך הנאתו של אחר המחללה מרצונו. זהו חילול שבת כפול, וכביכול אמרנו בזה שהערכים הקדושים שלנו אינם חשובים יותר מהנאתו של מחלל השבת, וכדי ביזיון וקצף. אפשר אמנם לנסות להגדיר אחרת ולומר שאין כאן כל הבעת עמדה ערכית, אלא שמכיוון שסוף סוף כרגע הולכים המטיילים למקום מסוכן – עלינו לעמוד לימינם ולמנוע סכנה אפשרית. אבל דומה שאין הדבר מתפרש כך בעיני האדם הסביר¹⁹.

סיכום

- א. אין להסכים לשמור על טיולים ואירועים המתבצעים בשבת, גם אם היוזמים עלולים לכעוס על המסרבים ועל הדתיים בכלל.
- ב. אם קבוצת מטיילים הותקפה, או שידוע שעומדים להתקיפם – יש לצאת ולהצילם.
- ג. אם קבוצת מטיילים נמצאת במקום מסוכן – מותר לשמור עליהם כיוון שמסתמא יש שם גם ילדים. ויש מי שהתיר לשמור עליהם בכל מקרה.

יח. עוד יש להעיר שהתלבטות זו תיתכן בעיקר אצל החייל הפרטי, המתמודד עם המערכת ונאלץ לעשות את הטוב ביותר שביכולתו. השיקולים משתנים לגמרי כאשר אנו דנים על העמדה אותה ראוי לנו לנקוט כציבור, הנאבק על קדושת השבת ועל זכותו להיות נאמן לה. מכל מקום, כפי שכתבתי, הרב אויערבאך סובר שגם החייל הפרטי נידון כמו הכלל ואסור לו לשתף פעולה עם חילול שבת.